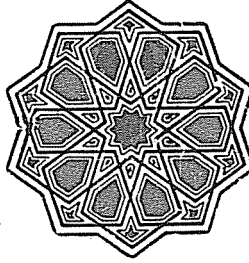

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXII

İSLÂMDA TERBİYENİN ÖNEMİ

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Çocukların terbiyesinde bilgi ve davranışın önemli yeri vardır. İslâm'da ilim ve iyi ahlâk hakkında bir çok buyruklar vardır. İlim hakkında bize yol gösteren şu âyetler çok düşündürücüdür: "Bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olur mu"¹. "Ey Tanrım, benim ilmimi artır"². "Eğer bilmiyorsanız, kitabı olanlara sorunuz"³. "Allah'tan kulları arasında ancak bilginler korkarlar"⁴. "Bu örnekleri insanlar için veriyoruz. Onları ancak bilginler düşünürler"⁵.

İlim hakkında Peygamberimizin de bir çok hadisi vardır. Bunlardan da örnekler verelim: "Ancak iki hususta kıskançlık olabilir: 1- "Bir adama şanı Yüce Allah hikmet verir, o da onunla hükme varır ve onu halka öğretir. 2- Bir adama Allah mal verir. O da onu hayır yolunda harcar"⁶. "Allah bir kimse hakkında hayır dilerse onu dinde ilim sahibi eder"⁷.

İslâm'da ahlâk hakkında da bir çok buyruk vardır: İlk Peygamberimiz hakkında inen şu âyeti kaydedelim: "Kuşkusuz sen büyük bir ahlâka sahipsin"⁸. Başka bir âyette de şu ifadeler vardır: "Allah'ın ipine -Kur'an'a- sımsıkı sarılın ve fırka fırka olmayın. Allah'ın size verdiği nimeti hatırlayın..."⁹.

1 Bak: Zümer suresi, âyet: 9.

2 Bak: Taha suresi, âyet: 114.

3 Bak: Nahl suresi, âyet: 43.

4 Bak: Fatır suresi, âyet: 28.

5 Bak: Ankebut suresi, âyet: 43.

6 Bak: al-Cazzâlî, İhya Ulum ad-Din, C. I, s. 11, İstikamet Matbaası, Kahire -tarihsiz-.

7 Buhari hadislerindedir.

8 Bak: Kalem suresi, âyet: 4.

9 Bak: Âl-i İmran süresi, âyet: 103.

Ahlâk konusunda söylenmiş olan hadislerden de örnekler verelim: "Ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderildim"¹⁰. "Teraziye konacak davranışların en ağır geleni, güzel huydur"¹¹.

"Mü'min, iyi geçinen ve kendisiyle iyi geçinilen kimsedir. Başkasiyle iyi geçinmeyen ve kendisiyle iyi geçinilemeyen kimsede hayır yoktur"¹². "İman yönünden en üstünüüz, ahlâk bakımından en güzelinizdir"¹³. "Mü'minin üstün yönü dinidir. Kazancı, güzel ahlâkıdır. İnsanlığı da aklıdır"¹⁴. "Bana en sevimli geleniniz ve meclis yönünden kıyamet gününde en yakın olanınız ahlâk bakımından en güzel olanınızdır"¹⁵. "Allah'ın yaratılışını ve ahlâkını güzel yaptığı kimseyi Cehennem yakmaz"¹⁶. "İnsanlar için güzel ahlâklı olunuz"¹⁷.

Yukarda İslâm dininde gerek ilme ve gerekse ahlâka ne kadar önem verildiğini görmüş bulunmaktayız. O halde her aile başkanının çocuklarını bilgili ve ahlâklı yetiştirmesi dinî bir görevdir. Nitekim Yüce Allah bu konuda aile büyüklerine sorumluluk yüklemiştir. Bu hususta inmiş âyetlerden bir örnek verelim: "Ey iman edenter! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu Cehennem ateşinden koruyun; onun yakacağı insanlar ve taşlardır"¹⁸.

İslâm'da terbiye hususunda ana ve babalara bir çok görevler düştüğünü bildiren şu hadisler de dikkati çekicidir: "Hepiniz çoban ve muhafızsınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan sorumlusunuz. İş başındakiler de muhafızdır; memurlarından sorumludur. Erkek, aile fertlerinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir muhafızdır. O da görevinden sorumludur"¹⁹. "Allah çocuğunun iyi yetişmesine yardım eden babaya merhamet eder"²⁰. "Ana ve babanın senin üzerinde hakkı olduğu gibi, çocuğunun da sende hakkı vardır"²¹.

10 Bak: al-Gazzâlî, İhya Ulum ad-Din, C. II, s. 392.

11 Bak: al-Gazzâlî, İhya Ulum ad-Din, C. II, s. 392.

12 Bak: Ali Himmet Berki, 250 Hadis, s. 85, Ankara 1974.

13 Bak: al-Gazzâlî, İhya Ulum ad-Din, C. III, s. 50.

14 Bak: Aynı eser, C. III, s. 51.

15 Bak: Aynı eser, C. III, s. 51.

16 Bak: al-Gazzâlî, anılan eser, C. III, s. 50.

17 Bak: al-Gazzâlî, aynı eser, C. III, s. 50.

18 Tahrim suresi, âyet: 6.

19 Bak: Muhyiddin-i Nevevî, Riyaz as-Salihîn, C. I, s. 337, Ankara 1964.

20 Bak: al-Gazzâlî, İhya Ulum ad-Din, C. II, s. 217.

21 Bak: al-Gazzâlî, aynı eser, C. II, s. 217.

İslâm'da çocuğun yetişmesinde ve terbiyesinde ana ve babanın etkisi şu hadisle açıkça dile getirilmiştir: "Her çocuk müslüman olarak doğar. Ancak onu ana ve babası yahudi, hristiyan veya mecusi yapar"²².

Küçük yaştan itibaren çocuklara dinî bilgiler vermek ve ibadet biçimlerini öğretmek hakkında Hz. Muhammed'in şu hadisi de üzerinde durulmağa değer: "Çocuklarınıza yedi yaşına geldikleri zaman namaz kılmalarını söyleyiniz. Bu hususta onları (aksilik ederlerse) 10 yaşında döğünüz ve yataklarınızı ayırınız"²³. Ancak İslâm dininde çocuk sevgisine dair de bir çok buyruklar vardır. Buyruklar şartlara göre ifade edilmiştir. Peygamberimiz normal şartlarda şefkat ve sevgiden yana olmuştur. Zorbalığı uygun bulmamıştır.

Ana ve babalar çocuklarına her şeyden önce imanın insan mutluluğu için gerekli olduğunu ve dinimizin ahlâka çok önem verdiğini anlatmalıdırlar. Özellikle ahlâkın adalet, iffet, cesaret ve hikmet ilkeleri üzerinde durmalıdırlar. Ana ve babalar aile içinde davranışlarıyla de iyi bir örnek olurlarsa çocuklar terbiyeyi daha çabuk ve kolay alırlar.

Ana ve babanın çocuklar arasında eşitliği gözetmesi ailede huzura yardımcı olur. Sevgili Peygamberimiz "hediye verirken çocuklar arasında eşitliği gözetiniz"²⁴ diye buyurmuştur. Adaletin önemini belirten şu hadis de bizleri uyarıcıdır: "Çocuklarınızın size ihsan, saygı ve itaatta âdil olmalarını arzu ettiğiniz gibi siz de onlar arasında hediye ve bağışlamada adaleti gözetiniz"²⁵.

Çocuk, doğruluğu da çevresindeki iyi örneklerden öğrenir. Bu hususta ilk örneği de yine ana ve baba vermelidir. Nitekim Yüce Allah "emrolduğun gibi dosdoğru ol" diye buyurmuştur²⁶.

Ana ve baba çocukları terbiye ederken onları sevdiklerini hal ve davranışlarıyla belirtmelidirler. Çocuklar, ebeveynine güvendikçe, onların sevgisine inandıkça ve onları ahenk içinde gördükçe ruh sağlığı açısından daha güçlü yetişirler. Sevgi konusuna dinimizde yeterince

22 Bak: al-Gazzali, İhya Ulum ad-Din, C. III, s. 74.

23 Bak. Nevevi, Riyaz as-Salihin, C. I, s. 338. Her ne kadar bu hususta dayaktan söz ediliyorsa da Sevgili Peygamberimizin çocuk sevgisi ve merhanet hakkında birçok buyrukları vardır. Bu buyrukların hepsini bir arada değerlendirmek gereklidir.

24 Bak. al-Gazzali, amlan eser, C. II, s. 217.

25 Bak. Ali Hikmet Berki, 250 Hadis, s. 46.

26 Bak. Hud suresi, ayet: 112.

önem verilmiştir. Bu hususta aşağıda vereceğimiz âyet ve hadisler ibret vericidir. İlk âyetlerden örnek verelim: “Umud edilir ki Yüce Allah sizinle kin beslediğiniz kimseler arasında dostluk nasip eder”²⁷. “Muhammed Allah’ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar inkârcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler”²⁸. “Allah’ın rahmetinden dolayı ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandın”²⁹.

Bu konudaki bazı hadisler de şunlardır: “Yumuşaklık bulunduğu şeyi süsler”³⁰ “Merhamet etmeyene, merhamet edilmez”³¹. “Buluğa erinceye kadar kim iki cariye terbiye edip korursa Kıyamet gününde onunla dost oluruz”³².

Bütün bu deliller gösteriyor ki İslâm terbiyesinde sevginin büyük önemi vardır. Sözü geçen âyet ve hadisler, İslâm’da sevgi bulunmadığını söyleyen bazı hristiyanlara da bir cevap niteliği taşır.

Çocuk terbiyesinde ailede ana ve baba kadar okulda öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Öğretmenin âdil, dürüst ve geniş yürekli olması, sözünün etkisini artırır. Aynı zamanda öğretmenin dengeli, anlayışlı ve kültürlü olması gereklidir. Öğretmen şefkatli olmayı da ihmal etmemelidir. Çocuk, öğretmeni severse verdiği bilgileri de sever. Öğretmen davranışlarıyla de öğrencilere örnek olmalıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Kendi nefsinizi unuttuğunuz halde insanlara iyiliği mi emrediyorsunuz”³³. Öğretmen derste dedi-kodu etmemeli, ilmin üstünlüğünü öğmeli ve dinimizde ilmin önemini belirtmelidir.

Ders verirken kolaydan zora doğru gitmek başarıyı artırır.

Öğretmenin öfkeli bir biçimde ders anlatması yerinde olmaz.

Ayrıca ders verirken ses tonunu ayarlamak, konuyu gereğinden fazla uzatmamak veya eksik bırakmamak etkiyi artırır.

Öğretmenin dikkat edeceği en önemli hususlardan birisi de çocuklar arasında eşitliği gözetmektir. Bütün çocuklara aynı işlemi yapmak gereklidir.

27 Bak: Mumtehone suresi, âyet: 7.

28 Bak: Feth suresi, âyet: 29.

29 Bak: Âl-i İmran suresi, âyet: 159.

30 Muslim’in hadislerindedir.

31 Bak: Al-Gazzalî, İhya Ulum ad-Din, C. II, s. 217.

32 Bak: Muslim, al-Cami as-Sahih, C. VIII, s. 99, İstanbul 1970.

33 Bak: Bakara suresi, âyet: 44.

Öğretimde çocuğa somut örnekler vermek, dikkatini çekmek, bir konu öğretilmeden ötekine geçmemek de önemlidir.

Bu kuralları göz önünde tutarak ders veren öğretmenin İslâm inancını, ahlâkını ve gerekli kültürü öğretmekte daha başarılı olacağı şüphesizdir.

Tanınmış İslâm düşünürü İbn Sina (Ölm. H. 428 /M.1037) çocuk terbiyesi hakkında şu tavsiyelerde bulunmaktadır³⁴: Doğan çocuğa ana ve babası güzel bir isim vermelidir. Gerektiğinde seçilecek süt ana terbiyeli ve sağlıklı olmalıdır. Aile çocuğun terbiyesine onu süttten keser kesmez başlamalıdır. Çocuk suç işlerse cezalandırmakta acele edilmemelidir. İlk iyiliğe teşvikle ve yumuşak davranışlarla hatalar düzeltilmelidir. Gerekirse azarlamalıdır. Dayak en son çaredir. Araçlar ve öğreticiler yoluyla hataları düzeltmeğe çalışmak daha iyi sonuç verir. Çocuk okul çağına gelince okula gönderilmelidir. Çocuğa ilkin Kur'an ve İslâmiyetin ilkeleri öğretilmelidir. İlimin yarar ve üstünlüğü, cehaletin kötülüğü çocuğa örneklerle anlatılmalıdır. Daha sonra edebiyat, ahlâk ve öteki yararlı ilimler öğretilmelidir. Dikkat edilecek bir husus da çocuğun dürüst arkadaşlarla oynamasını sağlamaktır. Her aile seçeceği okulu kendi toplumsal durumuna göre ayarlamalıdır. Çocuğun öğretimi kabiliyetine göre yaptırılmalıdır.

Çocuğun meslekî kabiliyeti ölçülmeli ve öğretimde bu ölçü esas alınmalıdır. Ana ve baba çocuğun bir meslek veya sanat seçmesinde yardımcı olmalıdır. İnsan toplumsal bir varlık olduğuna göre çocuğu öteki insanlardan ayırarak büyütme doğru değildir. Çocuk toplum içinde yetiştirilmelidir. Çocuk bir meslek veya sanat sahibi olduktan sonra onu iyi bir eşle evlendirmek gereklidir. Ana ve babanın bu da bir görevidir.

İslâm'da terbiye'nin önemi üzerinde İbn Miskeveyh, Farabî, Gazalî ve İbn Haldun gibi bilginler de durmuştur.

İslâm dinine göre ana ve baba çocuğun sağlığına ve beslenmesine de dikkat etmelidir. Sağlığı yerinde olmayan çocuğun okulda başarısızlık göstermesi çok olasılık içindedir.

34 Bak: Hanna'l-Fahurî, Halil al-Carr, Tarih al-Felsefet al-Arabiyye, C. II, s. 229-233. Beyrut 1958; Ahmed Fuad al-Ehvanî, at-Terbiye fi'l-İslâm, al-Kahire 1955.

Evde aile içinde geçimsizlik de çocuğu kötü yönde etkiler. Bu nedenle aile büyükleri iyi geçinmede örnek olmağa çalışmalıdır.

Ana ve babanın okulla iş birliği yapması da sorunların çözümünü kolaylaştırır.

Çocuğu harçlıksız bırakmak da doğru değildir. Çünkü ihtiyaç, bazı kötülöklere meyil uyandırabilir. Her ailenin bütçesine göre çocuğuna bir miktar harçlık vermesi yerinde olur.

Çocuğun oyun oynamasına olanak hazırlamalıdır. Onun spor yapması, gezilere katılması, güzel sanatlarla meşgul olması bedenen ve ruhen gelişmesine yardımcı olur.

Çocuğa güven duygusu aşılama da önemlidir. Bir mü'min olarak çocuk kendi kendine karar vermesini de öğrenmelidir.

Hız. Al'nin buyurduğu gibi çocuk yalnız şimdiki ana göre değil, ilerdeki zamana göre de eğitilmeli ve yetiştirilmelidir. Çocuğu yetiştirirken yeni eğitim yöntemleri de göz önünde tutulmalıdır. Çocuğa çağdaş bilgi öğretilmelidir.

Çocukta terbiyenin yerleşmesi açısından aile, okul ve yayım organlarının bu konuya aynı ciddiyetle eğilmesi önem taşır.

Çağımızda insanlığın önemli bir bölümünün manevî değerlere sırt çevirmeğe başladığı görölmektedir. Böyle bir çağda çağdaş eğitim yöntemleriyle beslenmiş İslâm terbiyesinin insanların huzuru açısından ne kadar önem taşıdığı açıktır. Dünyanın değişik yerlerinde uyuşturucu madde kullanmak, ruhsal bozukluk yapan ilâçlar içmek ve kumar oynamak yaygın hale gelmiştir. Yine dünyanın değişik yerlerinde ırk ayrılığı, sosyal dengesizlik, güvensizlik ve gençlik bunalımı hüküm sürmektedir. İslâm dini her türlü zararlı maddelere, adaletsizliğe, ırk ayrımasına ve insanı huzursuz edecek davranışlara karşıdır. İslâm inancını benimseyen çocuklar elbette birbirlerini seveceklerdir. Yalnız kendilerinin değil, öteki müslümanların da mutluluğunu isteyeceklerdir. Böylece de bütün insanlığa iyi bir örnek olacaklardır. O halde çocuklarımızı eğitime önem verelim ve maneviyatın dünya ve Âhiret'teki önemini onlara anlatalım. Onları hoşgörüden, insan kişiliğine saygıdan, çağdaş bilimden ve gelişmeden de yoksun bırakmayalım. Ayrıca zihinde bilimsel düşüncenin ve gönülde manevî değerlerin yerleşmesinin insanı mutluluğa götüreceğini unutmayalım.